

TANULMÁNYOK

MIKÓ IMRE

BALÁZS FERENC MOST VOLNA 75 ÉVES

A Keresztény Magvető két ízben is értékelte egyházi munkáját. Most születésének háromnegyed százados évfordulója alkalmából az Irodalmi lexikon számára készült életrajzi adatait adjuk.

Balázs Ferenc unitárius lelkész, fró, társadalomszervező, népnevelő, 1901. október 24-én született Kolozsvárt. Apja, Ferenc, postatisztviselő volt, anyja Derzsi Mária. Középiskolai tanulmányait a világháború idején a kolozsvári Unitárius Kollégiumban végezte, ahol már a Remény című diáklapban feltűnt első írásaival. Gépészmérnöki pályára készült, de egy fiatalkori tüdőcsúcshurut döntötte el sorsát, melynek gyógyítására az orvos falusi levegőt ajánlott. Amint írja, falun akkor csak gazdatiszt és pap lehetett valaki, ő pedig azt gondolta: „jobb egy falu szolgálja lenni, mint a grófé“. Ez vezette az unitárius teológiára, ahova 1919 őszén iratkozott be. Teológus korában egyik szerkesztője volt az Előre című félhavi folyóiratnak, egyik szervezője a *Tizenegy* fiatal erdélyi fró antológiájának (1923), amelyben az erdélyi magyar irodalomról, a székely mitológiáról szóló két tanulmánya és két meséje jelent meg. Egyházi ösztöndíjjal sikerült Oxfordban (Manchester College), majd az egyesült államokbeli Berkeley-ben (Pacific Unitarian School for the Ministry) négy évig teológiai tanulmányokat folytatnia. Ott írta *The world towards completion* (A kiteljesülő világ felé) című vallásfilozófiai munkáját. Onnan Ázsián át tért haza, bejárva Japánt, Kína egy részét, Koreát, Indiát, Palesztinát, Egyiptomot. Földközi utazásáról *Bejárom a kerek világot* című könyvében számolt be (Kolozsvár, 1929). A szokványos útleírásoktól eltérően azt mondja el benne, hogyan talált önmagára és dolgozta ki az új társadalom felépítésére irányuló tervét, amely tagadása az ipari kapitalizmusnak a maga urbánus civilizációjával, és a legtöbb hasonlóságot Rabindranath Tagore népjóléti elgondolásaival mutatja. Tagoréval és Gandhival személyesen is tárgyalt erről. Az amerikai „békekaraván“ és Ázsia ifjúsági mozgalmainak egykori szónoka és énekese 1928 őszén Székelykeresztúron az unitárius főgimnáziumnál vállalt iskolafelügyelői állást. Emellett a környező falvakon tart vetítéssel kísért előadásokat, kölcsönkönyvtárt szervez, az unitárius ifjúsági konferenciákon tevékenykedik, megindítja és szerkeszti a *Kévekötés* című unitárius ifjúsági lapot, egyik alapítója az *Erdélyi Fiatalok* című főiskolás lapnak. Ugyanakkor a Korunknak is munkatársa, majd a Falvak Népét kezdi terjeszteni.

Igazi munkaterületét azonban Mészkon nyeri el, ahol 1930-ban lelkésznek választják és haláláig működik. Erről a nevével annyira összeforrott aranyosmenti községről azt írja, hogy „itt minden van, ami Erdély: hegy, síkság, megcsuszamlott dombok, sziklák, hasadék, folyó, bánya s közelben a gyárakkal javított (vagy rontott) kisváros: Torda. Lakosai románok és magyarok: földművesek, iparosok, gyárimunkások és hivatásbeliek.“ Mészkon hozzákezd négyéves falufejlesztő tervének megvalósításához a dániai szövetkezeti falvakat tartva szem előtt. Felesége amerikai dán asszony, Christine Frederiksen.

A közös gazdálkodás tervét a gazdasági válság meghiúsítja. Mészkot nem sikerül függetleníteni a világpiactól, amint azt Balázs Ferenc a primitív autarchia elvéből kiindulva elgondolta, de közben megújul a kis falu: virágzik a népfőiskola, a dalárda, a színjátszó csoport, újjáépül — népi stílusban — a templom és a paplak, megalakul Tordán a Vidékfejlesztő Szövetkezet. Természetesen sok nehézséggel kell megküzdenie; mind a falu, mind az egyházi vezetőség kicsinyessége és konzervatívizmusa akadályokat gördít gyakran utópisztikus terveinek megvalósítása elé. A hitélet megújítására irányuló terveit a *Kis Hittanban* (1932) és a *Közérthető Evangéliumban* (1935) mondja el, szövetkezeti elveit az *Aranyosszéki tervek* című

füzetben (1933) fejti ki. Amikor pedig a tüdőbaj ismét leveri lábáról, *A rög alatt* című, megható szociográfiai önvallomásában (1936) számol be a világkörüli útja óta végzett munkájáról, kudarcairól és az „álmok szalmájáról”, melyet nem szűnt meg csépelni. „Lenni kevesek megértettje, többek kovásza, sokak testében tövis” — írja önmagáról. Tordára viszik gyógyulni, kislányát elkülönítik tőle, felesége hol külföldön utazik, hol őt ápolja. Betegségében írta meg utolsó munkáját, a *Zöld árvíz* című regényt (1936) — egy vidéki értelmiségi tragikus küzdelmét az elsodort faluban. 1937. május 22-én halt meg Tordán. Mészkon temették el országos részvétel mellett. Gaál Gábor azt írta róla a Korunkban: „Az emberség, a tisztaság volt példaadó benne.”

Balázs Ferenc elsősorban népnevelő, társadalomszervező, hitújító, XX. századbeli utópista szocialista. A városi ember rajongásával választ ki magának kísérleti telepet, Mészköt, ahol egy önálló kis közösséget akar kiépíteni úgy, amint arra az Egyesült Államokban Owen óta sokan tettek kísérletet. Írói tehetségét ennek a tervének rendeli alá. Szépirodalmi munkásságot tulajdonképpen világkörüli utazása előtt fejtett ki, akkor jelentek meg versei, meséi, akkor szervezte a fiatal írók csoportját és dolgozta ki a romániai magyar irodalom elméletét. Külföldi útja után már az eszme megszállottja, s a szépirodalomhoz csak betegem tér vissza, amikor társadalmi munkát nem végezhet. Írásainak — természetesen — ő maga a hőse, de távol áll tőle minden öndicséret, s gyermeki őszinteséggel ír ködös terveiről, súlyos tévedéseiről. „Én a világot ilyen egyszerűnek látom, de az én lelkiismeretem nem olyan tiszta, mint a Balázs Ferencé” — mondta róla Szabédi László. Ezzel a tiszta lelkiismerettel írta meg azt, ami belőle az irodalom számára kitelt, első személyben, derűs kedéllyel, izes tájszavakkal keverve. Stílusát alárendelte a mondanivalójának, számításba vette, hogy egyszerű embereknek ír, tudott didaktikus és egyszerűsítő lenni. Ezért torzóban maradt irodalmi munkásságának nem az esztetizmus lehet a mértéke, hanem a közösség szolgálatában eltöltött élete, amellyel a legtöbbet tett. Ennek a rövid, apostoli életpályának állított emléket egy mesekönyvével, néhány teológiai munkájával és három élménybeszámolóval, amelyekben az útirajz keveredik a regénnyel és a szociográfiával.

Írásai az Előre, Cimborá, Napkelet, Keleti Újság, Ellenzék, Korunk, Erdélyi Helikon hasábjain és az egyházi sajtóban — Keresztény Magvető, Unitárius Közlöny, Unitárius Szószék, Unitárius Egyház és Kévekötés — jelentek meg.

Önálló munkái:

Mesefolyam (Szatmár, 1922), *Bejárom a kerek világot* (Kolozsvár, 1929), *Kis Hittan* (Torda, 1932), *Aranyosszéki tervek* (Torda, 1933), *Közérthető Evangélium* (Torda, 1935), *A rög alatt* (Torda, 1936), *Zöld árvíz* (Kolozsvár, 1936 és Budapest, 1937). Halála után jelent meg a *Mesék* című, Kuti Ilusnak ajánlott kis könyv (Bukarest, 1973) és a *Bejárom a kerek világot* második kiadása (Bukarest, 1975) e sorok írójának előtanulmányával; mindkettő a Kriterion könyvkiadó gondozásában.

Gyűjteményes munkák:

Verseik, elbeszélések, tanulmányok *Tizenegy fiatal erdélyi írótól* (Kolozsvár, 1923). — *Iffjúsági daloskönyv* (Kolozsvár, 1931. Szent-Iványi Sándorral és Mikó Imrével). — *Erdélyi csillagok*, Arcok Erdély szellemi múltjából (Erdélyi Szépművészeti Céh, 1935).

Allamvizsgadolozatot írt Balázs Ferencről a kolozsvár-napocai Babeş—Bolyai egyetem filológiai karának magyar irodalomtörténeti tanszékén Rezi Irén és Gazda Klára, ez utóbbi a folyóiratokban megjelent írásainak és a róla szóló cikkeknek a könyvészeti anyagát is tartalmazza.

BALÁZS FERENC

A LÉLEK-ISTEN HIVŐJE

A lélek-Isten hívője ránéz a fa virágzó ágára. A szívét melegség önti el: abban a kicsi bimbóban valami megmozdult, meghasadt, az élet kinyílt. Azokat az üde szirmokat ugyanaz a lélek és erő hatja át, ami az embert. Lám a vízre rásütött